

Seksualitet som legitim faktor i vurdering av mors omsorgsevne

ÅSE VAGLI

Artikkelen analyserer en ankedoms-prosess i Lagmannsretten fra begynnelsen av 2000-tallet hvor foreldrene var fratatt omsorgsretten, og hvor mors seksualitet og kognitive evner ble tillagt stor vekt i vurderingene av hennes omsorgsevner. Det empiriske grunnlaget for analysen er feltarbeid med observasjon av saksprosessen i retten og nærlesing av doms-dokumentet i etterkant av saken. Det teoretiske perspektivet er sosiologisk med inspirasjon fra diskursteori og studier innen etnometodologi. Jeg har særlig vært opptatt av hvordan en diskurs om kjønn, moderskap og seksualitet i en bestemt klasset kontekst, blir dominerende i rettens argumentasjon. Jeg diskuterer hvordan diskursen om morsskyld er knyttet til klasse og det en kan kalle psyko-legalisme hvor psykologisk kunnskap og egenskapsforståelse dominerer. Konklusjonen er at retten kan sees å være preget av en vedvarende mors-skyld-diskurs hvor det er legitimt å trekke inn mors seksualitet i vurderingsgrunnlaget for beslutning om omsorgsovertakelse.

Stikkord: barnevern, omsorgsovertakelser, rettssystemet, diskurser, kunnskapsgrunnlag, kjønn, moderskap, seksualitet, klasse

Abstract

This article discusses care orders in the Norwegian child welfare system by analyzing a specific appeal process from the beginning of 2000. The data is from observation of the case process in court and a close reading of the court decision. The theoretical perspective is sociological, with inspiration from discourse theory and ethnomethodological studies. I have been particularly interested in how a classed discourse on gender, motherhood and sexuality becomes dominant in the argument, and what may be termed psycho-legalism dominate. My conclusion is that the court is characterized by a persistently classed mother-blaming discourse where it is also legitimate to include the mother's sexuality in the assessment basis for a court order.

Keywords: child protection, legal system, discourses, knowledge, mother blaming, gender, sexuality, class

Målet med denne artikkelen er å bidra i en diskusjon om barnevernets, men særlig rettsapparatets konstruksjoner av moderskapet, når de vurderer at mors omsorgsevner ikke er gode nok. Jeg er her spesielt opptatt av vektleggingen av moderskap og mors seksualitet i sammenheng med bruken av intelligenstagstest i vurderingen av omsorgsevne, og av å synliggjøre en klasset sammenheng. Det empiriske grunnlaget for artikkelen er observasjoner og nærlesing av doms-dokumentet fra en ankesak ført i Lagmannsretten.

Saker som angår omsorgsovertakelse i Norge, inngår i et domstols-lignende forvaltningssystem etter barnevernloven av 1992, hvor fylkesnemndene blant annet vurderer saker om omsorgsovertakelse etter begjæring fra de kommunale barnevernkontorene. Barnevernssaker kan etter behandling i fylkesnemnda overprøves av de ordinære domstolene som tingrettene og lagmannsrettene. Barnevernssaker kan også ankes til Høyesterett (Lindboe, 2012). I rettssystemet behandles barnevernssaker som sivile saker.

Saken om omsorgsovertakelse jeg har brukt som utgangspunkt for denne artikkelen, ble ført i Lagmannsretten på begynnelsen av 2000-tallet. Omsorgsovertakelsen var først fremmet av det kommunale barnevernet i den kommunen familien var bosatt i, og sendt til fylkesnemnda for behandling. Fylkesnemnda ga kommunen medhold. Mor og far anket da avgjørelsen inn for Tingretten som også konkluderte med omsorgsovertakelse. Foreldrene anket så videre til Lagmannsretten, som ga medhold til ny prøving av avgjørelsen.

Ved å observere ankeforhandlingene i Lagmannsretten og studere den rettslige doms-teksten i etterkant, var jeg interessert i å se hvordan retten begrunnet sin beslutning. Observasjonen og analysene av rettsforhandlingene inngår i min forskning på beslutningsprosesser i norske barnevernssaker, hvor jeg særlig har vært opptatt av hvilke tenkesett som legitimerer omsorgsovertakelser (Vagli, 2001; 2006; 2009; 2014). I denne artikkelen retter jeg blikket mot hvilke dominerende tenkesett om en mors sviktende omsorgsevne som spiller seg ut i rettsprosessen, og i selve doms-dokumentet.

Det var argumentasjonen i rettsprosessen rundt mors seksuelle praksiser og valg av menn i forbindelse med vurderinger av mors omsorgsevne, som vakte min interesse. Vektlegging av mødres forhold til menn og seksualitet, var et trekk jeg kjente igjen fra mine feltarbeid på barnevernkontor (Vagli, 2001; Forsberg & Vagli, 2006). Det overrasket meg likevel at slike momenter ble gjentatt i retten og også i doms-dokumentet, tretti år med offentlig feministisk debatt om kvinners underordning i private og offentlige sammenhenger tatt i betraktning (Høigård & Snare, 1993; Ericsson, 1997).

Artikkelens relevans

Når jeg nå vender tilbake til denne spesifikke omsorgsovertakelsen og behandling av saken i Lagmannsretten, er det også motivert i at kjønnsperspektiver på moderskap fremdeles i stor grad faller utenfor barnevernets horisont (Backe-Hansen, 2001; Hennum 2006, 2010; Ellingsen, 2007; Vagli, 2009; Juul, 2010; Sagatun, 2011; Storhaug, 2015; Rugkåsa, Eide & Ylvisaker, 2015; Haug, 2018).

Den konkrete saken jeg bruker som utgangspunkt, er fra 2000-tallet, og det kan hevdes at dataene derfor er utdaterte. Den mye omtalte Strand-Lobben saken (Köhler-Olsen, 2019), som var oppe i Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD), er imidlertid et eksempel på at både vurdering av kognitive evner og omtale av mors seksualitet også er å finne i nyere rettsavgjørelser. I EMD's referater fra den norske dommen ser en tydelig hvordan den norske domstolen knytter Strand-Lobbens seksualitet sammen med hennes manglende omsorgsevner:

Her relationship with men seems unclear. She had a romantic relationship with a man whom she also lived with for a short time, but the relationship was characterized by turbulence with episodes of sexual violence. She became pregnant with X while she was still together with her boyfriend, without [the first applicant] having been able to explain how it came about that her boyfriend is not the child's father. (...) She has also contracted a sexually transmitted disease (chlamydia) without knowing the source of the infection. (side 17 i domsteksten, se: <https://lovdata.no/static/EMDN/emd-2013-037283-2.pdf>).

Det er med andre ord fortsatt gode grunner til å interessere seg for hvilke aspekter ved kvinners kjønn som blir vektlagt i vurderinger av mors omsorgsevner.

Utdyping av problemstilling, noen presiseringer og forbehold

Spørsmål som stilles i artikkelen, er: Hvordan begrunnes mors manglende omsorgsevner i rettsforhandlingene? Hva er det aktørene med makt i den sosiale og institusjonelle sammenhengen som en rettssak er, *gjør*, hva er det de løfter fram, beskriver, benevner, utlegger, vektlegger som begrunnelser for omsorgsovertakelsen? Og også; hva blir ikke vektlagt?

Det er grunn til å presisere at det ikke er rettens prosedyrer jeg analyserer, men det som konkret blir ytret og vektlagt i rettsprosessen, og av hvem. Her er det forskjell på et sosiologisk perspektiv og et rettsvitenskapelig. Lundeberg beskriver skillet slik: «innenfor rettsvitenskapen er det liten interesse for de sosiale prosessene som pågår forut for domsavsigelsen. Men for sosiologer er prosessene av selvstendig kunnskapskritisk interesse» (Lundeberg, 2009, s. 612). At sosiologens interesse er forsøk på å etablere et utenforstående blikk på praksis og fortolkninger, mens jussen er interessert i regelanvendelsen, poengteres også av Hydén (1998). Prosjektet mitt er dermed å rette søkelyset mot det som blir gjort relevant i vurderingen av mors omsorgsevne, både fra barnevernets tidligere saksbehandling i saken og hva som så gjentas og også forsterkes i rettsprosessen.

Rettens konflikt drivende dynamikk

Når en studerer rettsprosesser, det som sies og gjøres i retten, er det viktig å huske på at i retten er det to parter hvor den ene skal vinne og den andre tape. Kjus (2007)

skriver, med støtte i Goffman (1992), at i vanlig sosial samhandling samarbeider vi om at ingen skal miste ansikt. I retten er det ikke slik. Der blir den sosiale fronten partene presenterer, angrepet av motparten, og til syvende og sist rives en av partenes sosiale front i stykker, han eller hun framstår uten troverdighet. Christie (1977) fremhever at det er en innebygd brutalitet i en rettsprosess. Han peker også på at rettsapparatet i seg selv er konfliktdrivende ved at argumenter settes opp mot hverandre (1977, s. 117).

At retten er en konfliktszene og at rettsprosesser har en indre konfliktdrivende logikk, gjør det dermed relevant å se på hvilke argumenter som vektlegges i rettsprosessen. Her vil en diskursanalytisk tilnærming til en rettssak være fruktbar fordi det ikke er tilfeldig hvilke argumenter og synspunkter som vinner fram som de dominerende synspunktene (Foucault, 1980; Niemi-Kiesiläinen, Honkatukia & Ruuskanen, 2007). Domstolene og aktørene som inngår i rettens virksomhet, er i likhet med andre samfunnsmessige institusjoner innleiret i de rådende normer i samfunnet (Aubert, 1976). Som flere rettsforskere påpeker, gjelder dette også rådende normer for moderskap (Burman, 2010; Skyberg, 2019).

Jeg vil her trekke fram noen studier som er spesielt relevante for denne artikkelen og har vært en inspirasjon.

Relevante studier

I den etnometodologisk inspirerte litteraturen er det flere eksempler på diskursanalyser av det som foregår i retten.

Ett kjent eksempel er Goodwins (1994) analyse av rettssaken mot Rodney King, som ble anmeldt for vold mot politiet etter at han ble anholdt i en trafikkforseelse. Goodwin viser hvordan partene i retten konstruerer ulike historier og hvilke fakta som inngikk i de ulike historiene. Rodney King ble først dømt som en aggressiv svart mann som angriper politiet, men i neste instans frifunnet som en svart mann som ble utsatt for rasediskriminerende og hatefull vold av politiet:

The Rodney King trial provides a vivid example of how the ability to see a meaningful event is not a transparent, psychological process but instead a socially situated activity accomplished through the deployment of a range of historically constituted discursive practices (Goodwin, 1994, s. 626).

Poenget er at konstruksjoner av sannheter er avhengig av måter å se saken på. Og det gjelder også i retten at spørsmål om hva som er «faktum» og «sannhet», vil være avhengig av hvilke diskursive forståelser av saksforholdet som vinner fram.

Kamper om hvilke konstruksjoner av et saksforhold som skal få status som «sannhet», skjer naturligvis ikke bare i retten:

- Mona Urek (2005) undersøker for eksempel diskursive konstruksjoner av «en dårlig mor» i ulike settinger innen sosialt arbeid.
- Dorothy E. Smiths klassiske artikkel «K is Mentally Ill» (1978), viser, ved blant annet hjelp av begrepet «cutting out procedure», hvordan en venninnegjeng skaper overbevisende beskrivelser av at en av dem er mentalt syk, mens hendelsene kanskje heller skal forstås som en utfrysingsprosess.

Jeg gjør analytisk bruk av «cutting out procedyre» i drøftingen av hvordan rettsprosessen «skjærer til» framstillingen av mor som en dårlig mor ved hjelp av diskursive tenkesett om seksualitet og moderskap.

Metode og analytiske perspektiver

Artikkelen knytter seg til et generelt diskursanalytisk perspektiv med en tematisk innholdsanalyse (Grønmo, 2016) av interaksjon mellom partene i retten, sett i sammenheng med doms-teksten. Jeg er da spesielt opptatt av å få fram hvilke diskurser som blir aktivert i det som blir fremhevet. Ved å være til stede i rettssalen og lytte til de argumentene som blir framført, kan en studere på hvilke måter rettens argumenter er innleiret i de større diskursene, i dette tilfellet om mors skyld og seksualitet som grunnlag for omsorgsevnevurderinger.

I et diskursperspektiv er praksiser knyttet til dominerende samfunnsmessig kunnskap som gjør noen handlinger og tanker mulige, mens andre ekskluderes (Foucault, 1980, s. 119; Neumann, 2002). De dominerende diskursene bestemmer hva som blir riktig og sant, danner grunnlag for forståelser, forklaringer, identitets-tilskrivninger og institusjonelle beslutninger.

Jeg studerer altså her det som *blir gjort* riktig og sant i denne rettsprosessen. I en diskursanalytisk tilnærming er språket eller teksten viktig. Språket skaper sannheter. Det gjelder ord og uttrykk, formuleringsmåter og det som vektlegges (Neumann, 2002).

Artikkelen bygger på feltnotater fra observasjon og tilstedeværelse under rettsforhandlingen i lagmannsretten. Observasjon som kvalitativ forskningsmetode innebærer at forskeren bruker seg selv som informant (Wadel, 1991). Det innebærer også å anvende et dobbelt blick mellom nærhet og distanse ved å stille spørsmål og undre seg over det som foregår (Gadamer, 1989; Neumann & Neumann, 2012). Forskerens egne opplevelser og sanseerfaringer gir innsikter til forståelse av hva som foregår på flere plan. Også den passive observatøren er aktiv i sin kroppslige tilstedeværelse og i fortolkning av det som foregår ved at observasjon innebærer en interaktiv relasjon mellom observatøren og det observerte. Det subjektive og det objektive er dermed flettet inn i hverandre i observasjonsmetoden (Løkken, 2012).

Jeg observerte den 5 dagers lange forhandlingen i retten og skrev notater i et selvlaget stenografisystem som jeg renskrev i etterkant. Jeg får selvsagt ikke med meg alt i en slik feltstudie, og notatene kan ikke sammenlignes med nøyaktigheten i transkripsjoner fra lydopptak. Men gjengivelsen av utspørringen var ganske utfyllende, som en vil se av presentasjonen av dataene.

Dagene i retten gav meg innsikt i hvordan en rettsprosess foregår, og ikke minst brettet dagene i retten saken ut i all sin kompleksitet og gav rik informasjon og levendegjøring av sakens mange sider. Ved å høre dommerens redegjørelse og opplesing av dokumenter, advokatenes fremhevninger, se og oppleve beskrivelsene i vitneboksen, barnevernet, foreldrene og vitner fra familien og nærmiljøet, avtegnet det seg inntrykk og forståelser om folk, levevis og de dilemmaene som en barnevernssak handler om.

Ved å være til stede oppleves personene som levende og flerdimensjonale. Jeg ser mor, far, jeg ser vitnene; naboer, familiemedlemmer, barnevernsrepresentanten,

dommerne, advokatene på begge sider, de sakkyndige på begge sider. Jeg hører talemåter, dialekter og sosiolekter, ser klærne de bruker, ser kroppene. Å være til stede i retten gjør at jeg får direkte inntrykk av personene og miljøene aktørene kommer fra. Som sosiolog kan jeg da se klasseaspekter spille seg ut langs mange dimensjoner, men spesielt mellom den private parten og de profesjonelle, noe som markeres nettopp gjennom språk, klær, kulturelle affiniteter og henvisninger til økonomi (Bourdieu, 1995; Marthinsen, 2003; Sudland & Neumann, 2021).

Jeg baserer analysene på feltnotatene og på nærlesing av doms-dokumentet. I denne analysen har jeg valgt ut partenes utspørring av mor og gjengitt direkte slik jeg tilnærmet verbatim hadde skrevet det ned i mine feltnotater. Bakgrunnen for det valget er at det var i utspørringen av mor at grunnlaget for vedtaket ble gjort, slik det framgår i selve dommen.

Framgangsmåten i analysen av materialet

På bakgrunn av observasjonen i retten fikk jeg oversikt over de forskjellige argumentene og stridspunktene. Da jeg så fikk tilgang til doms-dokumentet kunne jeg se hvordan dommen beskrev saken, og hva som ble valgt ut for skriftlig framstilling av alt dette rikholdige materialet som hadde spilt seg ut i rettssalen. Mot denne bakgrunnen kunne jeg gjøre en mer detaljert analyse av den tekstlige fakta-produksjonen: foreta en nærlesing og se etter flere detaljer i begrunnelser, hva som gjentas og hva som dermed kommer i forgrunnen, og ikke minst, det som ikke ble trukket inn. Språket i rettssalen og i dommen var sentralt i undersøkelsen av doms-teksten. Var det overlapp i formuleringsmåter og ordbruk fra rettsprosessen? Var det identiske og brede beskrivelser av saken eller var det noen aspekter som ble repetert, mens andre aspekter og argumenter ikke var nevnt?

Jeg leste først gjennom doms-dokumentet flere ganger og dannet meg et inntrykk av teksten, hvordan den var strukturert og bygget opp. Deretter så jeg etter gjentakelser og etter språklige uttrykk og argumenter. Søkemuligheten i tekstbehandlingsprogrammet var et nyttig redskap i den detaljerte undersøkelsen av dokumentet. Jeg søkte da spesielt etter stikkordene som var sentrale i saken og som framkom i selve rettsforhandlingene. Jeg så etter spesielle ord og uttrykk, og referanser til personer. Hvor mange ganger var far nevnt? Hvor mange ganger nevnes de sakkyndige? Var det referert til vitnene? Hvor mange ganger var det referanse til intelligensstest og andre ord for kognitiv svikt eller psykisk utviklingshemming? Og ikke minst, til mors seksuelle praksiser og valg av partnere?

Etikk og personvern vurderinger

Barnevernssaker inneholder sensitivt materiale. Å bli fratatt omsorgen for sine barn ved offentlige myndigheters maktutøvelse berører særdeles sårbare og private forhold i menneskers liv. Jeg har veiet for og imot om det har vært riktig å skrive ut fra denne saken. Når jeg nå er kommet til at det er etisk forsvarlig å legge fram og analysere det som ble sagt og gjort under rettsforhandlingene, er det nettopp for å bidra med innsyn og refleksjon over myndighetenes maktutøvelse som en barnevernssak i bunn og grunn handler om.

I min vurdering om å skrive ut fra denne saken spilte det inn at det nå var gått så lang tid siden saken var i retten. I tillegg ble mine etiske veigringer om å skrive ut fra saken fra begynnelsen av 2000-tallet mindre da jeg leste den tidligere omtalte Strand

Lobben-saken fra EMD. Strand Lobben-saken, som nevnt tidligere, hadde tilsvarende beskrivelser av mor og var tilgjengelig på nettet. Jeg forstod da at det jeg observerte på begynnelsen av 2000-tallet fremdeles var virksomt. Jeg drøftet da de etiske sidene med prosjektet med vitenskapsombudet ved Universitetet i Stavanger og med NSD¹. Jeg fikk NSD-godkjenning og en såkalt DPIA (Data Protection Impact Assessment). Vurderingene vektla personvern hensyn opp mot viktigheten av å åpne opp for innsyn i offentlig utøvelse av makt.

Bakgrunnen for at jeg fikk tilgang til rettssalen den gangen var at den private parten i saken ønsket forskere i rettssalen, og jeg fikk mors samtykke til å være til stede. Retten ga i tillegg tillatelse til observasjonen av rettsforhandlingene. Lagdommeren delte ut et skriv i forkant av forhandlingene hvor det ble understreket at vi som fikk tillatelse til å være der, ikke skulle bruke informasjonen til å påvirke utfallet av saken. Doms-dokumentet fikk jeg sendt direkte fra lagmannretten i etterkant.

I artikkelen er det tatt personvern hensyn ved anonymisering. Alle navn, konkret tid, datoer, sted eller andre identifiserbare faktorer er tatt bort. I sitater er dialektkjennetegn fjernet.

Saken i retten

Lagmannsretten som behandlet saken, utøver sin virksomhet i en ny flott rettsbygning, og rettsforhandlingen foregikk i en sal med stor takhøyde. Foran tilhørerbenkene, plassert i en hesteko var de tre lagdommerne plassert i midten på et forhøyet podium. Her satt også de fagkyndige meddommere, som i dette tilfelle var en sosionom og en psykolog, samt de menige meddommere, i dette tilfellet en førstekonsulent og en fisker.

Mor og far har hver sine advokater. Ankemotparten, det vil si kommunen, har sin advokat. Advokatene i svarte kapper er plassert på benkene ved vingene på podiet. Vitneboksen er plassert foran dommerbordet med ryggen til tilhørerne.

Jeg sitter på tilhørerbenkene og ser og observerer det hele på litt avstand. Det er en høystemt og spent stemning. Stemningen understreker at det er mye som står på spill for hovedpersonene: en mor, en far, besteforeldre, tanter og onkler, oldeforeldre og to små barn som er blitt overført til en fosterfamilie etter tvungen omsorgsovertakelse. Det er også ting på spill for det kommunale barnevernet, fylkesnemnda og tingretten. Vil de få medhold i sin argumentasjon og beslutning om omsorgsovertakelse overfor dette høyere nivået i rettssystemet som Lagmannsretten er?

Den første delen av rettsprosessen foregår ved at lagdommeren redegjør for saken. Han snakker ut fra et manus han har foran seg. Jeg gjengir hovedpunktene i dommerens orientering.

Dommeren presenterer foreldrene

Mor (M). Mor til de to barna – er født og oppvokst i kommunen hun bor i nå. Er i begynnelsen av 20-årene. Gode oppvekstforhold med far og mor og søsken, onkler, tanter og besteforeldre i nærmiljøet. Karakterer viser 6 G og 3 Ng fra 9. klasse. Gode rapporter fra skolen som en grei elev. Utadvendt, sosial, mange venner. Drev med idrett, fotball. Mor har ellers ikke noen formell utdannelse etter grunnskolen. Men hun

har arbeidet med barn og hatt praksisplass i barnehage og i familie på en annen kant av landet. Gode attester fra arbeidsforholdene. Bor nå i hjemkommunen og arbeider i barnehagen der. Har kursbevis som barnehageassistent.

«Det burde ikke være relevant», sier dommeren, og ser opp fra papiret han leser fra, «men i denne saken er det blitt lagt til grunn at barnemorens karakter er relevant. De sakkyndige har fremholdt at M ikke er i stand til å ta gode beslutninger fordi hun er preget av kognitiv svikt og er psykisk utviklingshemmet. De sakkyndige bygger det på både en intelligenslest og på samtaler med mor. I tillegg til observasjoner av samspillet mellom mor og barn. Disse faktaene vil bli motsagt av den private partens psykologiske sakkyndige».

*Far (F)*². Far til de to barna er i slutten av 30-årene. Han har hatt en vanskelig oppvekst. Brukt rusmidler i mange år, blant annet hasj og alkohol. Han er innflytter til kommunen hvor han møtte M og har hatt hjelp fra sosialkontoret.

M og F flyttet raskt sammen og ble raskt gravide med sitt første barn. M har uttalt at hun ville hjelpe F med å bli kvitt rusproblemet hans. Dommeren leser opp hvordan sosialkontoret og barnevernkontoret ble koblet opp til paret på grunn av anonyme bekymringsmeldinger. Bekymringsmeldingene var knyttet til Fs rusbruk og til episoder hvor det har vært ugreie mellom mor og far på grunn av at far har vært rusa. Bekymringen beskrives som å være knyttet til at M ikke har klart å stoppe F, og at hun viste liten forståelse for at rusingen hans er et problem for barna. Barnevernet i kommunen gjennomførte en rekke uanmeldte tilsynsbesøk, noe både M og F hadde gitt tillatelse til. Dommeren sier at tilsynsbesøkene ofte har vist fine forhold hvor foreldrene har samarbeidet om å ta seg av barna.

Begrunnelsen for omsorgsovertakelsen og ankeinnsigelsene

Dommeren leser opp begrunnelsen for omsorgsovertakelsen i henhold til § 4-12 a) og d) i barnevernloven.³

Dommeren refererer så at anken er begrunnet av mor og far i at de opplever påstandene om omsorgssvikt som grunnløse og urettvise.

Undervegs i dommerens beskrivelser får advokatene til partene fremme argumenter og motargumenter. Jeg forstår at det som foregår, er rettens prinsipper om muntlig prosessføring og fremvisning av argumentene i saken og prinsippet om kontradiksjon (Lindboe, 2012). Prosessen er styrt av lagdommeren, men han slipper til partene slik at de muntlig kan legge fram sine argumenter og også lese fra dokumenter og framføre argumenter og eksempler. Vitnehøringene følger opp rettens funksjon til å gi borgere adgang til å få prøvd saken sin gjennom en åpen og uavhengig prosess og meningsutveksling (Ikdahl, 2020).

Gjennom rettsforhandlingen framkommer stridsforholdene:

- Det som i særdeleshet påpekes som bekymringsgrunnlag og vektlegges, er mors valg av partnere, og det dommeren betegner som «Ms karakter». M blir av kommunens psykologiske sakkyndige definert som ikke i stand til å ta kloke valg for livet til seg og sine barn. Det vektlegges at hennes valg av kjærester viser det. Kommunens advokat viser til at barnevernet refererer at mor i samtale med barnevernet har betrodd seg og uttalt at hun både elsker og hater barnefaren, men at hun trenger ham for seksuell tilfredsstillelse. Kommunens advokat sier: «Det ligger mange som han på lur for Mor».

- Både mors valg av seksualpartnere og manglende omsorgsevner knyttes av kommunens sakkyndige til mors kognitive ressurser, dokumentert via en IQ-test, samtaler med de sakkyndige og observasjoner av mors samspill med barna.
- Mors kommunikasjonsform og manglende evne til å kunne abstrahere og holde en tråd i samtalen blir påpekt og forstått som bevis på manglende kognitive evner. Det samme blir manglende evne til å kunne planlegge hverdagen og økonomien.
- Kommunens sakkyndige har gjennomført observasjoner av samspill mellom mor og barn. De konkluderer med at barna er velfungerende og ikke har lidd noen nød med stell og pass. Det vises til at mor er glad i sine barn og tar godt vare på dem, men de har observert det de mener er mangler i hennes evne til å stimulere og følge opp barnas utvikling på en riktig måte. Grensesetting er også nevnt som et problemområde hvor mor ikke strekker til.
- Kommunens sakkyndige siteres av dommeren på uttalelser om at hjelpetiltak vil være nytteløse på grunn av «foreldrenes evnemessige begrensinger: fars personlighetsmessige og mors kognitive».
- Mors advokat argumenterer med at de sakkyndiges beskrivelser av mor er krenkende og urettmessige. Og likedan at de sakkyndiges uttalelser om foreldre og venner til mor, hvor de påpeker at de ligner henne, er nedsettende og stemplende på et helt bygdesamfunn. Mors advokat motstrider de sakkyndige rapportene fra barnevernet og redegjør for at det vil bli ført bevis fra andre sakkyndige. Resultatet av tester som mors psykologisk sakkyndige har foretatt, viser helt andre resultater enn det som kommunens sakkyndige kom fram til. I testen, som mors sakkyndige foretok, scoret mor innenfor det lavere normalområdet på intelligens, men ikke i nærheten av score for psykisk utviklingshemming. Mors advokat fremfører at sammen med vitner, både lærer og arbeidsgivere, naboer, venner og slekt vil det bli gitt andre inntrykk av mor enn det som er tegnet av barnevernet og de offentlige sakkyndige.

Dommeren utspør mor

Jeg lar utspørringen av mor komme fram i detalj fordi det gir grunnlag for å se at hennes liv og «karakter» kan fortolkes på flere måter.

Mor kommer til vitneboksen. Dommeren introduserer henne ved å be om bekreftelse på fødselsdato, stilling, adresse, inntekt, formue, sivil status og bosted. Han minner om at en må snakke sant, den fulle og hele sannheten. Mor svarer og bekrefter.

Dommeren spør hvor hennes mor og slekta kommer fra, og mor svarer at slekta kommer fra området hun har vokst opp i. Han spør om skolegangen og om arbeidshistorien og om hvorfor hun sluttet i arbeid. Hun forteller at hun sluttet i den jobben han refererer til, fordi det var langt hjemmefra og hun lengtet hjem.

Dommeren spør også om hennes fritidsaktiviteter. Hun forteller at hun pleide å spille fotball. Hun forteller om venner og venninner opp gjennom årene.

Om hun leser bøker? Hvilke bøker? Hun forteller at hun leser mest kjærlighetsnoveller som hun kommer over. Men også aviser.

Dommeren spør om barna og om hun kan beskrive dem. Mor beskriver med glede i stemmen. Hvem de ligner på. Den eldste er et aktivt barn som hun selv var. Den minste ligner på farsslekta.

Så vil dommeren at mor skal beskrive en vanlig dag. Mor spør da: «Du mener før de tok barna?» Ja, det er det dommeren vil vite. Mor beskriver da at når den eldste var i barnehagen mellom 9.30 og 14.30 gikk hun selv i butikken og handlet inn til middag eller hun besøkte familie eller venner og at minstejenta da var med.

Så vil dommeren høre om hvordan det var å få barn. Mor svarer: «Det var en glede.» «Men det var ikke det jeg mente,» sa dommeren. Han vil vite om det var noe problematisk, noe utfordrende? Mor svarer at det er jo alltid noe nytt med utviklingen til et barn, men at hun ikke vil være negativ. Dommeren sier da: «Jeg mente det ikke slik. Men erfaringen er jo at det er vanskelig». Mor: «Ja, grensesetting kan jo være vanskelig. Slik er det jo for alle.» Dommeren vil mer inn i dette og følger opp. Han sier: «Er det spesielle områder der det er særlig viktig?» Mor svarer: «Barn må jo få vite hva som er rett og galt.» Dommeren gir seg ikke: «Kan du gi noen eksempler på grensesetting?» Mor svarer: «Veronika får ikke lov å drikke saft til daglig.» Dommeren: «Så da satte du grense.» Mor svarer: «Ja.» Dommeren spør videre: «Hvis du skulle få barna tilbake, hvilke grenser ville du jobbe mot da? Har du noen tanker om det vil være lettere eller vanskeligere framover?» Mor: «Det er jo viktig med grenser hele tiden. I tenårsalderen tror jeg det er ekstra viktig at foreldrene er der og setter grenser. Men det er jo ingen som kan si at sånn og sånn blir hun og sånn blir hun».

Dommeren sier så: «Hvis du får barna tilbake, så vil du være alenemor. Det blir sikkert vanskelig?» Dommeren vil vite om avlastning. Mor forteller at hun har et tett forhold til sine foreldre. At hun har en bror som er i begynnelsen av tenårene og foreldre som er i 40-årene. At hun har tanter og onkler og besteforeldre. Det er slik det er her. Vi hjelper hverandre. Så har vi jo barnehagen også.

Så vil dommeren inn på far og rus. Dommeren spør: «Ser du noen grunn til at barnevernet var bekymret?»

Mor: «Ja, på grunn av fars rusing.»

Dommer: «Forstår du at barnevernet gikk til omsorgsovertakelse eller synes du det var uten grunn?»

Mor: «Ja, jeg skjønner jo det med rus. Barn skal ikke leve med rus. Men det er en prosess å gå gjennom dette her. En kan jo ikke bare komme inn i døra og si at nå må du flytte. Jeg hadde det jo i tankene. Men jeg ville gi han en sjanse. Tenkte at han kunne bedre seg. Og i begynnelsen var det ikke så ofte han dro til X (hvor det er vinmonopol – forfatters anmerkning). Og jeg flytta jo for meg selv.»

Dommer: «Etter at du hadde flytta fra han, kan du da forstå hvorfor de tok barna da? Ser du at barnevernet hadde noen grunn til å være bekymret etter at han hadde flyttet?»

Mor: «Nei. Det ser jeg ikke. Foreldrene mine bodde rett over veien, og vi hadde orden på avtaler.»

Dommer: «Når sluttet du og far å være kjæresten?»

Mor: «For ett år siden.»

Dommer: «Så flyttet du til Bakkeby⁴. Hva tenker du om det?»

Mor: «Jeg traff jo Hans som kom derfra. Han hadde også barn og jeg ville bort fra F og det evige kjøret fra barnevernet. Og jeg var blitt forelska i Hans.»

Dommeren: «Hvor lenge hadde du kjent Hans?»

Mor: «Vi traff hverandre på et kurs for 4 år siden. Han tok kontakt etter at han forstod hvordan jeg hadde det og barnevernssaken ble kjent.»

Dommeren spør så om IQ-testen og om kontakten med barnevernets sakkyndig.

Mor forteller om testen og at hun hadde influensa, var gravid og følte seg dårlig på det tidspunktet den sakkyndige tok kontakt med henne. Hun beskriver situasjonen da psykologen kom hjem til henne og skulle observere. Hun sier: «3-åringen ble sykt nysgjerrig på denne mannen og ville ha oppmerksomhet fra han. Det skapte stress for meg som skulle gjøre husarbeid, lage mat og også passe den lille. Blant annet så kastet tre-åringen et kosedyr i lufta, og det ble mye styr da den lille lå på gulvet, mens jeg stod på kjøkkenet».

Vi ser her at dommeren gir mor mulighet til å fortelle og komme med sine opplevelser. Han stiller spørsmål om de forholdene som mor er kritisert for – hennes evne til å reflektere, hennes vaner, hennes vurderinger.

Dommeren spør for eksempel, som vi ser, om hun leser bøker. Når mor så svarer at hun helst leser kjærlighetsnoveller, følger han ikke det opp.

Vi kan undre oss over hvorfor mors lesevaner er interessant for dommeren. Mener dommeren å få vite noe vesentlig om mor ved det spørsmålet? Og hva kan i så fall det være? Kan det være for å få belyst at vi her har å gjøre med en «enkel» person som ikke søker intellektuell stimulans og oppdatering ved å lese? Og er det et minus for en mor? Eller er det å få fram at mor er uvanlig opptatt av kjærlighet mellom kvinne og mann? At hun er umoden som mor når det er dette hun leser? Jeg legger merke til at den informasjonen dommeren får, ikke blir kommentert direkte verken av partene i løpet av rettsprosessene eller i doms-teksten. Men en kan se det slik at dommeren på denne måten søker bevis for en forståelse av mor som enkel og med lav intelligens, lav utdannelse og med vaner som en kan knytte til en typisk arbeiderklassetilhørighet (Dahlgren & Ljunggren, 2010).

Mors kommentar til omstendighetene rundt psykologens observasjon av henne hjemme hos henne er også interessant. Psykologen skriver sin rapport ut fra observasjoner av det han oppfatter som mors evne til grensesetting og kommunikasjon med det største barnet. Mor derimot, beskriver hvordan hun opplever en stresset situasjon fordi det kommer en fremmed mann inn i hjemmet. En trygg 3-åring vil naturlig søke kontakt. Når barnet ikke får kontakt, lager hun situasjoner som får mannens oppmerksomhet – for eksempel å kaste et kosedyr i lufta gjentatte ganger. Men mannen sitter der og vurderer ut fra et perspektiv på at han observerer en vanlig dag i disse menneskenes liv og skriver sine notater om manglende grensesetting.

Mors advokat utspør mor

Etter en pause overtar mors advokat utspørringen av mor. Her får mor komme til orde med beskrivelser av egne følelser og opplevelser.

Mor forteller at hun ikke klarte å tenke at de skulle ta fra henne barna – at det var en realitet. Hun skjøv det bort. Barna var jo det kjæreste hun hadde. Utspørringen får fram hvilken belastning det var for henne å ha barnevernet i livet siden fra før Kari ble født for tre år siden. Mor forteller at hun var hos den nye kjæresten da hun fikk vite at barnevernet hadde vært og hentet barna. Hun hadde frihelg og besøkte kjæresten mens foreldrene hennes passet barna. Da ringte faren hennes og fortalte at barnevernet hadde vært og hentet barna. «Jeg fikk sjokk», sier hun. Hun brister da i gråt for første gang i utspørringen. Hun sier at det var et sjokk for hele familien – oldeforeldrene til barna, broren hennes og foreldrene hennes. Alle var i sjokk og helt ute av seg. Livet etter dette har vært veldig tungt. Lillebroren hennes har tatt det veldig tungt. Mor forteller at han gikk med lommene fulle av smokker og hårspenner. Han har snakket med den eldste av barna på telefon hos fosterforeldrene, forteller hun.

Advokaten spør om hun selv har fått sett barna etter at de ble hentet. Mor forteller at hun har hatt seks samvær. Hun forteller om samvær og hvordan den eldste kommer springende mot henne og roper mamma, mamma! Hun beskriver levende hvordan tre-åringen viser hvordan skoene hennes skulle stå ved siden av mammaens. Mor forteller også at hun reagerte på at det ikke var strøm på ungenes rom og at fostermoren ikke spurte om hvilke rutiner barna hadde hatt hjemme. Ungene hadde også dårlige klær. De var hentet i hui og hast. Ungen hadde bare fleece-klær på, og det var vind. Mor sier: «Det eneste jeg ba fostermor om, var å lese fadervår om kvelden. Vi er oppvokst med det. Ellers turte jeg ikke si noe mer fordi fostermor ikke tok initiativ til det».

Barnevernets advokat utspør mor. Om å ta dårlige valg

Hittil hadde utspørrerne gått relativt overfladisk inn på mors forhold til menn og hennes forståelse av konsekvenser for barna. Når barnevernets advokat setter i gang utspørringen av mor, blir dette aspektet enda tydeligere vektlagt. Jeg referer her fra den delen av utspørringen hvor han går inn på mors forhold til menn.

Barnevernets advokat BA: «Jeg vil gjerne gå mer inn i at du flyttet til Hans i Bakkeby, mens barnevernssaken stod på. Hvorfor flyttet du fra han og tilbake hjem?»

Mor: «Fordi tingretten la vekt på at jeg bodde sammen med han og at barna hans hadde særlige behov.»

BA: «Tidligere hadde du også et forhold til en alkoholisert mann fra et annet sted – Vestbygda? Har du noen kommentar til at barnevernet har bemerket ditt forhold til menn? Gjør du deg noen refleksjoner over at du i hele ditt liv har...»

Her kommer innsigelser fra mors advokat: Hun var 15 år da.

BA fortsetter likevel: «og du hadde en abort da.»

Mor: «Når en ramser opp at det er dårlige typer, så har en jo sett bort fra at det har vært noen gode typer også. Men ja, jeg har gjort dumme ting og vært uheldig.»

BA: «Dette er tredje gangen du er i retten. Gjør du deg noen tanker om det? Har du forståelse for bekymringen som disse instansene viser?»

Mor: «Dere svinger jo i hva dere legger vekt på. Hvorfor er det ingen av disse rapportene som skriver noe positivt om meg?»

Dommer 2: «Jeg har lest mye positivt om barna. Jeg har lyst til å skyte inn det.»

Mor: «Det har vært mye vanskelig ... Og det er jo ingen andre som mener slike ting om meg. Venner. Familien. Ingen.»

Vi ser her at mor spørres ut for å påvise at hun ikke kan ta gode valg. Hun blir konfrontert med sine handlinger i forhold til menn så langt tilbake som da hun var 15 år. Selv om barnevernets advokat får en irettesettelse og blir stoppet av dommeren, så fikk han sådd tanker om en seksuelt grenseløs kvinne som tar dårlige valg.

Mor fremtrer rolig og konsentrert under utspørringen og svarer tydelig og klart på det hun blir spurt om. Hun ber om presiseringer på spørsmål som stilles og tar også til motmæle.

Den eneste gangen hun bryter sammen, er når hun blir oppfordret til å fortelle om barna sine som ble fratatt henne og nå bor i en fosterfamilie. Utspørringen gir på denne måten innblikk i hva det koster å bli involvert i en barnevernssak.

Dommen

I dommen konkluderer *flertallet* slik:

Flertallet må etter dette konkludere med at det er «overveiende sannsynlig at [barnas] helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd» fordi M selv er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for dem, jf. barnevernloven paragraf 4-12 bokstav d.

Bevisføringen har etter lagmannsrettens syn underbygget de observasjoner som barnevernet, sakkyndig psykolog 1 og psykolog 2 ⁵ har gjort. Lagmannsretten vil særlig peke på at M synes å ha et ukritisk forhold til valg av partnere. Hun har i voksen alder hatt lengre forhold med tre menn som alle har vært rusmisbrukere, relativt ressursvake og betydelig eldre enn henne. Det første forholdet var til en alkoholisert mann i 40-årene, da mor var i slutten av tenårene. Deretter har hun hatt forhold til henholdsvis barnefaren Bjørn og nå til Hans.

Lagmannsretten understreker at valg av partner i utgangspunktet er en privatsak som verken den offentlige forvaltning eller andre har noe med. Men lagmannsretten kan ikke lukke øynene for at Ms forhold til disse mennene kaster lys over hennes bevissthet i forhold til sine valg og de konsekvenser de gir. Dette må åpenbart ha betydning ved vurderingen av hennes evne til å ha omsorg for barn.

Barnevernets sakkyndige psykolog ⁶ ga uttrykk for det samme i sin utredning. Han fremholdt der at M ikke er i stand til å vurdere sitt forhold til menn og hvilke konsekvenser det kan få for henne å knytte seg til eldre, svakt fungerende og kanskje rusbelastede menn. Psykologen var redd for at hun nokså ukritisk ville kaste seg i armene på en ny mann med slike trekk dersom forholdet med F skulle ta slutt.

I argumentasjonen til flertallet vektlegges det at barna ikke er feilutviklet. Heller ikke tre-åringen. Det er på sikt at det vurderes som «å være overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi «foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet.

Dommens formuleringer siterer direkte, som en kan se her, barnevernets sakkyndiges rapport (side ⁷):

Hun er heller ikke i stand til å vurdere sitt forhold til menn og hvilke konsekvenser det kan få for henne å knytte seg til eldre, svakt fungerende og kanskje rusbelastede menn. Dersom forholdet mellom henne og F skulle ta slutt, er jeg redd hun nokså ukritisk vil kaste seg i armene på en ny mann med disse trekk. I så måte synes dette å være et perseverativt [sic] trekk hos henne, som hun selv ikke er i stand til å se.

Og her:

Psykolog 1⁸ forsøkte i samtale med M å få hennes refleksjoner rundt sin situasjon, men lyktes ikke:

Når undertegnede forsøker å få henne til å fortelle hvorfor hun valgte akkurat de kjærestene hun valgte blir dette relativt umulig. Det eneste hun sier er at hun trengte voksne rammer rundt seg. Det blir ikke mulig å engasjere henne i en samtale rundt rusmisbruk, mangel på jobbtilknytning, rollefigurproblemer etc. Mor er ikke avvisende når jeg spør henne ut på slike temaer, hun ser rett og slett ikke ut til å forstå relevansen. Hun drikker jo ikke selv, og hun bruker ikke narkotika og hun har hatt arbeid. Dessuten er far god til å lage mat. Og hun er også opptatt av at han ikke har vært voldelig overfor henne, slik det visstnok er blitt påstått. Jeg holder relativt lenge på med å forsøke å se om mor ser noen problemer knyttet til sine kjærestevalg, men lykkes ikke i å få mor med på noen drøfting i det hele tatt. «Man har jo sine behov,» sier mor ved en anledning.

Mindretallet – Den ekstraordinære lagdommeren og den menige dommeren – har ikke funnet det overveiende sannsynlig at omsorgen for barna vil bli for dårlig om de blir boende hos moren.

Drøfting og analyse

Diskursen om den kvinnelige seksualiteten som en trussel for barnet – knyttet til kognitiv svikt eller klasse?

Vi har sett at mors handlingsmønster i forhold til menn blir beskrevet som problemet i dommen og uttrykt svært så direkte av den sakkyndige: «Hun vil sannsynligvis kaste seg i armene på en ny mann». Utsagnene utdypes ikke, men det blir skrevet at dette seksuelle handlingsmønsteret er et «perseverativt [sic] trekk hos henne» – altså at det seksuelle handlingsmønsteret er et karaktertrekk som ikke kan endres. En måte å tolke utsagnet på er at den sakkyndige gjør egenskapskarakteriseringer av moren knyttet til hennes uregjerlige seksualitet. Deretter kobles dette seksuelle mønsteret implisitt til en diagnose om kognitive begrensninger som «forklarer» egenskapen og seksualiteten, og som derfor ikke kan endres.

Mor blir i dommen sitert to ganger på uttalelser hun har gitt i samtaler med barnevernet og de sakkyndige om at: «man har jo sine behov». Gjentakelsen av mors utsagn og at hun sier dette, kan sees som å inngå i «beviset» på hennes kognitive mangler, og som et karakteristisk trekk ved den gruppen hun er blitt tilskrevet via diagnosen. En kan se denne underliggende tenkemåten som å være knyttet til moral og anstendighet, til naivitet og også en spesiell seksuell natur, som implisitt har tatt for gitt «kunnskap» og en dominerende diskurs om den gruppen mor er blitt diagnostisert som å tilhøre. Som Block (2000, s. 239) skriver:

Historisk sett har kvinner med kognitive handikap blitt portrettert som seksuelt truende og nødvendiggjort profesjonell overvåkning og kontroll. Uttrykk for bekymring over denne gruppens «seksuelle natur» er fremdeles til stede i medisinsk, legale og populærkulturelle diskurser (min oversettelse).

En kan også se poenget her å være knyttet til en klasset diskurs om anstendighet (Skilbrei, 2005). Skeggs (2004) beskriver hvordan kvinners seksualitet er klasset og at kvinner fra arbeiderklassen i særlig grad blir oppfattet som seksuelt vulgære og dermed utsettes for negative sanksjoner og stigma.

At godt moderskap er assosiert med en kvinne som ikke er seksuelt aktiv og at kvinners seksualitet er en trussel for barnet, inngår i en diskurs som har lange historiske røtter og er beskrevet av forskere fra ulike land (Swift, 1995; Davies & Krane, 1997; Backe-Hansen, 2001; Ericsson, 1997). Også Engebretsen (2006) finner i sine gjennomganger av barnevernsjournaler både fra 1950-tallet og 1980-tallet hvordan en mor beskrives som en trussel for sine barn på grunn av det som karakteriseres som «lauparlyst». En mors erotikk og seksualitet gjorde altså kvinnene farlige for barn (Engebretsen, 2006, s. 192).

Også tenkesett forbundet med det en kan kalle middelklasse-normativitet, kan sees i doms-prosessen. Det dreier seg da om vektlegging på stimulans av barnets utvikling, regelmessig livsførsel, kontroll på økonomi, faste daglige rutiner knyttet til barnet, lesevaner, samtaleformer, evne til abstrakt resonnering og det som kalles mentalisering; det vil si å «se» barnet sitt og kunne reflektere over egenskaper til barnet (Skeggs, 1997, 2004; Marthinsen; 2003; Vagli, 2009; Hennum, 2010; Stefansen & Farstad, 2010; Kojan & Fauske, 2011; Rugkåsa et al., 2015; Lorentzen, 2019).

Barnevernssystemets sakkyndige som sentral premissleverandør for dommen: «Circuit of accountability» og vedvarende psyko-legalisme

Som vi har sett, legger doms-teksten stor vekt på barnevernets sakkyndiges uttalelser og rapporter. De offentlig utnevnte psykologene, barnevernets og rettens, blir referert til 32 ganger i dokumentet. Ordet «utredning» er brukt 20 steder. De to psykologene som representerte den private parten, og som hadde skrevet egne sakkyndige vurderinger, er nevnt 4 steder i dokumentet. Lagrettens dom stadfester uten noen forbehold: «Psykologene 1 og 2s⁹ utredninger bærer preg av manglende profesjonalitet og avstand til saken».

De sakkyndiges makt i retten er også diskutert i rettsfaglig sammenheng (Lundeberg, 2004, 2005; 2009; Haugli & Nordhelle, 2014). Det sosiologiske begrepet «circuit of accountability» eller institusjonell sirkulering (Nilsen, 2017) er relevant å bringe inn her. Poenget er at når tekster sirkulerer innenfor et felt og faktabeskrivelsene i systemet blir knyttet til systemets tekster, så blir det en sirkulær maktutøvelse. Det vi har sett eksemplifisert her, er at tekstene fra barnevernets sakkyndige er de dominerende tekstene som sirkuleres. På den måten skapes en sirkulær virkelighetsforståelse som lukker muligheten for andre blikk eller andre sannheter. Haugli og Nordhelle skriver (2014, s. 22):

Den sakkyndige blir lett en premissleverandør for en faglig «sann» versjon av virkeligheten når den sakkyndige trer inn på juristenes domene. ¹⁰

Den engelske barnevernsforskeren Sue White har beskrevet gjentakelse av sentrale barnevernsdiskurser i rettssystemet som en vedvarende «psycho-legalism» (White, 1998). Det dreier seg da om tenkesett knyttet til psykoanalytisk teori, utviklingspsykologi, psykologiske testapparater og tilhørende diagnostisering. Det er dette vi har sett er dominerende tenkesett vist til i dommen.

Sammenveving av IQ-test, kognitiv fungering og mors forhold til menn

Både i rettsforhandlingene og i selve doms-teksten understrekes det at det ikke er IQ-testen som danner grunnlaget for beslutningen om omsorgsovertakelse. Likevel omtales IQ-testen en rekke ganger i dommen på ulike måter, både ved at det redegjøres for testen og at det vises til resultatet fra testen. IQ nevnes 13 ganger, WAIS nevnes 3 ganger og intelligens nevnes 9 ganger. Begrepet «kognitiv» eller «kognitivt» opptrer 23 steder i doms-dokumentet. «Kognitive begrensninger», «kognitive problemer» brukes 9 steder, «funksjonssvikt» brukes ett sted. Begrepet «psykisk utviklingshemmet» brukes 3 ganger.

Intelligens-testen veves sammen, som vi har sett, med beskrivelsen av mors forhold til menn, hennes seksualitet og hvordan hun har snakket om egne behov. Jeg har vist hvordan disse to faktorene til sammen utgjør hovedargumentasjonen for omsorgsevnevurderingen. Intelligenstesten og beskrivelsen av mors forhold til menn danner forestillingen om et mønster, eller karaktertrekk som dommeren uttrykker det, som ikke kan endres.

Dommen vektlegger at intelligenstesten gav en forklaring på hvorfor mor er som hun er. Intelligenstesten forklarer at hun i henhold til den sakkyndige er springende i samtaleformen, at hun ikke kan ta kloke valg, at hun ikke klarer å planlegge framover og at hun ikke kan resonnerer abstrakt.

Argumentasjonen for at den eneste logiske forklaringen på Ms atferd er at hun er psykisk utviklingshemmet, kan beskrives som en «cutting out procedyre» (Smith, 1978). Det vil si at beskrivelsene og framstillingene kutter ut eller framhever visse trekk og påstander. I dette tilfelle gjelder det at Ms atferd beskrives som å bare gi mening ved at hun har en kognitiv svikt. Beskrivelsene av og eksemplene på Ms atferd samler seg rundt diagnosen og viser tilbake til diagnosen i en sirkelargumentasjon. Samtidig er påstanden og bevisførselen knyttet til hennes seksuelle atferd innvevd i sirkel-resonnementet. Som det ble uttalt: «Resultatet av testen ble en forklaring på hvorfor M var som hun var». Dette gjentas for eksempel av vitnet fra barnevernet, den sakkyndige fra barnevernet, av dommeren i hans framlegging og flere ganger i doms-teksten. Måten argumentasjonen blir gjort på, er at eksemplene om seksualiteten og mors uttalelser framstilles slik at de ikke kan peke på annet enn at M er psykisk utviklingshemmet og ikke som en variant av helt normal atferd. Hennes forhold til menn blir argumentasjonens krumtapp i denne «cutting out»-prosedyren, som skaper den sannheten at M er psykisk utviklingshemmet.

Dommeren og barnevernet vektlegger at en kan ikke bli fratatt barn på grunn av en IQ-test. Midjo, Paulsen og Berg (2014, s. 153) påpeker ut fra sin undersøkelse av fylkesnemndsvurderinger, at diagnoser i seg selv ikke legges til grunn for vurderingene av omsorgsovertakelser, men at konsekvensene diagnosen antas å få for omsorgsutøvelsen, blir vektlagt. Slik jeg ser det, er det dette som skjer i saken her – diagnosen og IQ-testen inngår i omsorgsevnevurderingen.

Spørsmålet jeg stiller meg og som er anført over her, er om ikke argumentasjonen om kognitiv svikt like gjerne kan forstås som en klasset diskurs knyttet til arbeiderklassens kvinner, moderskap og seksualitet.

Avslutning

Artikkelen har beskrevet en ankedoms-prosess fra 2000-tallet og trukket linjer opp mot dagens situasjon gjennom å vise til en dom mot Norge (Strand Lobben) i Den Europeiske Menneskerettsdomstolen i 2019. Spørsmålet jeg har stilt og utforsket i analysen av rettsprosessen fra 2000-tallet, er hvilke begrunnelser som fremheves og hvilke diskurser som kan sees som å legitimere argumentasjonen om manglende omsorgsevne. Det som i særdeleshet påpekes som bekymringsgrunnlag og vektlegges som begrunnelse for nødvendigheten av omsorgsovertakelse, er mors valg av partnere og det dommeren betegner som «mors karakter». Mor blir av kommunenes psykologisk sakkyndige definert som ikke i stand til å ta kloke valg for livet til seg og sine barn. Det vektlegges at hennes valg av kjæresten viser det. Både mors valg av seksualpartnere og manglende omsorgsevner knyttes av den sakkyndige til mors kognitive ressurser, dokumentert via en IQ-test, samtaler med de sakkyndige og observasjoner av mors samspill med barna. Jeg har påpekt at et klasset blikk på mor også kan forklare vektleggingen på mors seksualitet.

Artikkelen har identifisert en diskurs om morsansvar og mors-skyld og at mors seksualitet er legitim å trekke inn i argumentasjonen for omsorgsovertakelse. At slike diskurser også er virksom i retten nærmere dagens dato, slik Strand Lobben-saken viser, illustrerer at slike diskurser varer ved – noe jeg vil fremheve som et hovedpoeng i artikkelen. En kan på grunnlag av det som er vist i artikkelen, si at retten legitimerer en vedvarende morsskyld- diskurs og også dominerende barnevernsdiskurser.

NOTER 1

Norsk senter for forskningsdata.

2 Fiktivt navn

3 Paragraf 4-12 a) og d) i barnevernloven er definert slik (Lovdata <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>): Vedtak om å overta omsorgen for et barn kan treffes a) dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorgen som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling, d) dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet

4 Fiktivt stedsnavn

5 Jeg har her fjernet navnet på de sakkyndige psykologene.

6 Jeg har her fjernet navnet på den sakkyndige psykologen.

7 Sidetall anonymisert.

8 Jeg har her fjernet navnet på psykologen.

9 Navnene til den private partens sakkyndige var nevnt i doms-dokumentet.

10 Se også Vogt Grinde (2000) for en norsk drøfting av relasjonen mellom det barnevernfaglige, psykologiske og legale kunnskapsdomene i omsorgsovertakelsessaker etter innføring av fylkesnemnda og muligheten for privat part til å klage avgjørelser inn i det ordinære rettssystemet.

REFERANSER

Aubert, V. (1976). *Rettsens sosiale funksjon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Backe-Hansen, E. (2001). Morsbilder i barnevernet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 78(2), 3–14.

Block, P. (2000). Sexuality, fertility, and danger: Twentieth-century images of women with cognitive disabilities. *Sexuality and disability*, 18(4), 239–254. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1005642226413>.

Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag.

Burman, M. (2010). The Ability of Criminal Law to Produce Gender Equality: Judicial Discourses in the Swedish Criminal Legal System. *Violence against Women*, 16(2), 173–188. DOI: <https://doi.org/10.1177/1077801209355515>.

Christie, N. (1977). *Konflikt som eiendom. Norsk versjon av Stensilseriens nr. 23. «Conflicts as property»*. Oslo: Universitetet i Oslo. Institutt for kriminologi og strafferett.

Dahlgren, K. & Ljunggren, J. (2010). *Klassebilder: Ulikhet og sosial mobilitet i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ellingsen, I. T. (2007) Å miste omsorgen for sitt barn. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 27(4), 263–275. DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3037-2007-04-05>.

Ericsson, K. (1997). *Drift og dyd: kontrollen av jenter på femtitallet*. Oslo: Pax forlag.

Forsberg, H. & Vagli, Å. (2006). The social construction of emotions in child protection case-talk. *Qualitative social work*, 5(1), 9–31. DOI: <https://doi.org/10.1177/1473325019843991>.

Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: selected interviews and other writings 1972– 1977*. Brighton: Harvester Press.

Gadamer, H. (1989). *Truth and method*. London: Sheed & Ward.

Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig* [The presentation of self in everyday life]. Oslo: Pax forlag.

Goodwin, C. (1994). Professional Vision. *American Anthropologist*, 96(3), 606–633. DOI: <https://doi.org/10.1525/aa.1994.96.3.02a00100>.

Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

- Haug, V. (2018). *Barn i risiko og risikable foreldre – en analyse av risikoforståelser i barnevernets institusjonelle praksis* (Doktorgradsavhandling). OsloMet – storbyuniversitetet.
- Haugli, T. & Nordhelle, G. (2014). Sikker i sin sak? Om barn, sakkyndighet og rettssikkerhet. *Lov og rett*, 53(2), 89–108. Hentet fra https://www.idunn.no/lor/2014/02/sikker_i_sin_sak_om_barn_sakkyndighet_og_rettssikkerhet
- Hennum, N. (2010) Mot en standardisering av voksenhet? Barn som redskap i statens disiplinering av voksne. *Sosiologi i dag*, 40(1–2):57–75. Hentet fra <http://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/990>.
- Hennum, N. (2006). Likestillingens utfordring: Å avkjenne omsorg for barn. *Sosiologi i dag*, 36(3). Hentet fra <http://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/905>.
- Hydén, H. (1998). *Rättsociologi som rättsvetenskap*. Lunds studies in sociology of law, Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Høigård, C. & Snare A. (1993) *Kvinnens skyld*. Oslo: Pax forlag.
- Ikdahl, I. (2020). Rettssikkerhet i velferdsstaten. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 18(01), 3–6. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9553-2020-01-01>.
- Juul, R. (2010). *Barnevernets undersøkelser av bekymringsmeldinger: diskursive praksisformer og barneperspektiver i den kommunale barneverntjeneste, og konsekvenser i forhold til barna* (Doktorgradsavhandling). NTNU. Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/267778>
- Kjus, A.K. (2008). *Sakens fakta. Fortellingsstrategier i straffesaker*. Oslo: Unipub.
- Kojan, B. H. & Fauske, H. (2011). Et klasseperspektiv på barnevernets familier. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 14(2), 95–109.
- Köhler-Olsen, J. (2019). EMD: Strand Lobben med flere mot Norge-betydningen for norsk barnevern. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 22(04), 341–346. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2464-3076-2019-04-07>.
- Lindboe, K. (2012) *Barnevernrett* (6. utgave). Universitetsforlaget. Tilgjengelig i digital versjon på juridika.no
- Lorentzen, P. (2019). *Mentalisering og barnevernet: En kritisk drøfting*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lundeberg, I. R. (2009). Sannhetsvitnet. *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 122(04–05), 611–645.
- Lundeberg, I. R. & Skålevåg, S. A. (2004) «Rettsleg uskuld – korleis dei sakunnige sin plass i rettsspelet utfordrar demokratiske grensar». *Syn og Segn*, 110(4), s. 27–33
- Lundeberg, I. R. (2005). «Rettsliggjøringens makt». *Nytt Norsk Tidsskrift* Årg. 22, nr. 1 s.30-47.
- Løkken, G. (2012). *Levd observasjon: En vitenskapsteoretisk kommentar til observasjon som forskningsmetode*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Marthinsen, E. (2003). *Sosialt arbeid og symbolsk kapital i et senmoderne barnevern*. (Skriftserien fra Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge). Trondheim: Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.
- Midjo, T., Paulsen, V., Berg, B. & Tøssebro, J. (2014). *Foreldre med kognitive vansker i møte med barnevernet* (Vol. 2014, Rapport (NTNU samfunnsforskning))

Trondheim: NTNU samfunnsforskning.

Neumann, I. B. (2002). *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.

Neumann, C. B. & Neumann, I. B. (2012). *Forskeren i forskningsprosessen: en metodebok om situering*. Oslo: Cappelen Damm.

Niemi-Kiesiläinen, J., Honkatukia, P. & Ruuskanen, M. (2007). Legal Texts as Discourses. I Å. Gunnarsson, EM. Svensson, & M. Davies (red.), *Exploiting the limits of law: Swedish feminism and the challenge to pessimism* (s. 69–88). Farnham UK: Ashgate.

Nilsen, A. C. E. (2017). When texts become action. The institutional circuit of early childhood intervention. *European Early Childhood Education Research Journal*, 25(6), 918–929. DOI: <https://doi.org/10.1080/1350293X.2017.1380887>

Rugkåsa, M., Eide K. & Ylvisaker S. (2015). Barnevernsarbeideres møte med barn og familier med minoritetsbakgrunn. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 92(2), 98–106. DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1838-2015-02-03>

Sagatun, S. (2011). Betydning av kjønn i undersøkelsesprosessen. I K. Kildedal, , Uggerhøj, L., Nordstoga, S., Sagatun, S. (red.), *Å bli undersøkt – norske og danske foreldres erfaring med barnevernsundersøkelsen*. Oslo: Universitetsforlaget

Skeggs, B. (1997). *Formations of class & gender: Becoming respectable*. Thousand Oaks California USA: Sage.

Skeggs, B. (2004). Context and background: Pierre Bourdieu's analysis of class, gender and sexuality. *The Sociological Review*, 52(2_suppl), 19–33. DOI: 10.1111/j.1467-954X.2005.00522.x

Smith, D. E. (1978). K is mentally ill. The anatomy of a factual account. *Sociology*, 12(1), 23–53.

Skilbrei, M. L. (2005). Klasse, etnisitet og kjønn som erfaringer: Om å være vanlig, arbeidsom og anstendig. *Sosiologi i dag*, 35(4).

Skyberg, L. F. (2001). *Iscenesatt rettferdighet: en sosiologisk analyse av domstolens praksis* (Masteravhandling). Institutt for sosiologi og Samfunngeografi, Universitetet i Oslo.

Stefansen, K. & Farstad, G. R. (2010). Classed parental practices in a modern welfare state: Caring for the under threes in Norway. *Critical Social Policy*, 30(1), 120–141. DOI: 10.1177/0261018309350811

Storhaug, A. S. (2015). *Barnevernets forståelse av farskap* (Doktorgradsavhandling). NTNU, Trondheim.

Sudland, C. & Neumann, C. B. (2020). Should we take their children? Caseworkers' negotiations of "good enough" care for children living with high-conflict parents: Skal vi ta barna? Barnevernsansattes forhandlinger om «god nok omsorg» i saker med fastlåste foreldrekonflikter. *European Journal of Social Work*, 1–13. DOI: <https://doi.org/10.1080/13691457.2020.1805588>.

The Case of Strand Lobben and others v. Norway. Hentet fra <https://lovdata.no/static/EMDN/emd-2013-037283-2.pdf>

Swift, K. (2018). *Manufacturing "Bad Mothers"*. Toronto. Canada: University of Toronto Press.

Urek, M. (2005). Making a case in social work: The construction of an unsuitable mother. *Qualitative Social Work*, 4(4), 451–467. DOI: <https://doi.org/10.1177/1473325005058646>

Vagli, Å. (2001): The Social Organisation of Legitimate Risks Assessments in Child Protection. In Mike Seltzer (red.), *Listen to the Welfare State* (Reprinted 2003) Ashgate: Aldershot.

Vagli, Å. (2009). *Behind closed doors: exploring the institutional logic of child protection work* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Bergen.

Vagli, Å (2014). Ubehaget i barnevernsarbeid. I A. Ohnstad, M. Rugkåsa & S. Ylvisaker, *Ubehaget i sosialt arbeid* (kapittel 5 s.100-115). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Vogt Grinde, T. (2000). Rettslig overprøving av fylkesnemndsvedtak. I S. Falck, & T. Havik (red.), *Barnevern og Fylkesnemnd* (s. 206–238). Oslo: Kommuneforlaget.

Wadel, C. (1991). *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: SEEK Forlag.

White, S. (1998). Interdiscursivity and child welfare: the ascent and durability of psycho-legalism. *The Sociological Review*, 46(2),